

Тимінська І.М.

Легенди на монетах Великої Британії XVII–XX ст.:
переклад, семантика, класифікація

Тимінська Ірина Миколаївна, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської та німецької філології

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Анотація. Дослідження присвячене аналізу легенд на монетах Великої Британії XVII–XX ст.ст., а також класифікації їх компонентів. На переважній більшості емісії легенди є багатоаспектними, семантично насиченими. Їх компоненти класифіковані наступним чином: 1) ім'я короля або/та королеви; 2) посилання на те, що монарх править з Божої милості; 3) титул правителя; 4) девіз держави, а також написи, що декларують різноманітні аспекти правління монарха, життя країни тощо; 5) номінал монети; 6) ініціали монетних майстрів (граверів); 7) рік випуску. Встановлено також, що для емісії зазначеного періоду характерним є використання латинської, англійської, французької мов.

Ключові слова: монети Великої Британії, легенда, номінал, семантика, класифікація, емісія

Вивчення легенд (написів) на монетах Західної Європи, їх структури та класифікації структурно-семантичних компонентів є проблемою, котрій в українському мовознавстві до цього часу не приділялося будь-якої уваги. З огляду на те, що у кожний період часу кожна монета виконує функцію своєрідної візитної картки тієї чи іншої території (міста, країни, групи країн), тема нашого дослідження може бути визнана актуальною в колі питань сучасного мовознавства.

Метою цієї роботи є пошук загальних рис на легендах монет Великої Британії та їх класифікація. Матеріалом дослідження стали монетні карбування різних номіналів Великої Британії у період з XVII по XX ст. включно. З-поміж методів, які використовувалися для аналізу нумізматичного матеріалу, особливе місце займають описовий, порівняльний та структурно-семантичний методи.

Карбування власних монет на Британських островах – зовнішнім виглядом вони нагадують тогочасні номінали Македонії – бере початок з античних часів. У період римської окупації від імені імператорів тут випускали золоті ауреуси, срібні денарії, різноманітні бронзові номінали, метал для яких видобувався безпосередньо в Британії.

Із появою в останній чверті VI ст. англосаксів карбування монет на Британських островах поновлюється. Близько 600 р. регулярні емісії розпочав монетний двір у Кентербері, згодом – у Лондоні. На зовнішній вигляд англійських монет того часу помітно вплинули монети сусідньої держави франків. Наслідуючи останнім, англосакси випускають соліди, трієнси, пізніше – дрібні срібні скеати (англосакс. *sceats* – “щит”), а близько 760 р. – денарії каролінгського зразка.

Перші британські скеати мають діаметр близько 10 мм і значну товщину. Зображення на них, як правило, стилізовані, легенди виконані латинськими літерами або рунічними знаками, хоча більшість скеатів не мають легенд взагалі. У Нортумбрії скеати карбувалися в останній третині VII ст. і в IX ст. У деяких випадках їх оформлення обмежено хрестами та легендами, що містять імена та титул правителів, а також імена монетаріїв.

Випуск денаріїв каролінгського зразка – вони досить рано отримали назву “пенні” (скорочення *D.* на монетах Великої Британії походить від латинського слова “*denarius*”) – розпочався близько 760 р. Майже одночасно денарії емітували король Кента Етельберт II (роки

правління: 748–762) і король Мерсії Оффа (757–796). Після 766 р. до випуску пенні долучилися архієпископи Кентерберійські, а наприкінці VIII ст. королі Вессекса та Східної Англії. Перші англійські денарії-пенні мають діаметр близько 17 мм, більш пізні (кінець VIII – поч. IX ст. ст.) близько 21 мм. Аналогічно скеатам легенди на аверсах пенні повідомляють імена королів або архієпископів, на реверсах – назви місць карбування, імена монетаріїв [1, с.108].

У нові та новітні часи написи урізноманітнюються. Поряд з іменем короля або королеви з'являються титул, девізи, позначення номіналу, дата випуску тощо. Для цієї мети використовують аверс (лицьова сторона) та реверс (зворотня сторона) монети, а також гурт.

Для британської традиції в монетних написах характерним є використання трьох – латинської, англійської, французької – мов. Легенди, як правило, семантично насичені. Що ж стосується компонентів легенд, то загалом їх можна класифікувати наступним чином:

1. Ім'я короля або/та королеви.
2. Посилання на те, що монарх править з Божої милості.
3. Титул правителя.
4. Девіз країни, а також написи, що декларують різноманітні аспекти правління монарха, життя країни тощо.
5. Номінал.
6. Ініціали монетних майстрів (граверів).
7. Рік емісії монети.

Розглянемо ці компоненти більш детально.

1. Ім'я короля або/та королеви: CAROLVS II (Карл II, 1660–1685); GVLIELMVS ET MARIA (Вільгельм і Марія, 1688–1694); ANNA (Анна, 1702–1714); GEORGIVS III (Георг III, 1760–1820); VICTORIA (Вікторія, 1837–1901); EDWARDVS VII (Едуард VII, 1901–1910), ELIZABETH II (Єлизавета II, з 1952 по теперішній час). Інколи легенда містить посилання на батька короля: CAROLVS A CAROLO, тобто “Карл, син Карла” (мідні та олов'яні монети Карла II). До правління Єлизавети II ім'я правителя подавалося виключно латинню. Лише на монетах теперішньої королеви воно пишеться англійською мовою – ELIZABETH SECOND, ELIZABETH THE SECOND, ELIZABETH II.

Своєрідними у цьому відношенні є золоті броду, відкарбовані у 1656 р. за часів Англійської співдружності. Головою держави був тоді лорд-протектор Олівер Кромвель, і це знайшло відображення на бродуах.

Аверс монети містить погруддя лорда-протектора вліво й напис латинню OLIVAR D G R P ANG SCO ET HIB &c PRO, тобто (“Олівер, з Божої милості захисник Англійської республіки, Шотландії, Ірландії та інших”).

2. Посилання на те, що монарх править з Божої милості. На це вказують напис латинською DEI GRATIA, тобто “З Божої милості” (ANNA DEI GRATIA, CAROLVS II DEI GRATIA), або скорочення типу D G, DEI GRA (напр.: EDWARDVS VII DEI GRA, монети номіналом 1 шилінг, 1/2 крони, 1/2 соверена, 1 соверен 1901–1910 рр.).

Показово, що наявність цього компонента свого часу була притаманна монетам багатьох європейських країн. Так, на золотих і срібних монетах переважної більшості російських царів міститься напис-скорочення Б. М. – “Божией милостию” [2, с. 30–220]. Маємо також: DEI GRATIA / D GRATIA / D G (на монетах французького монарха Людовіка XV, 1715–1774); POR LA G DE DIOS (на монетах іспанської королеви Ізабелли II, 1833–1868) тощо [6, с. 7–24].

3. Титул правителя. Компонент має тричленну структуру та велику кількість варіантів подання. Перший (1) елемент компоненту – слово REX (“король”), REGINA (“королева”), скорочений варіант – REG, або словосполучення REX ET REGINA (“король і королева” – виключно на монетах Вільгельма та Марії Стюартів). Другий (2) – посилання на підвладну територію. Третій (3) елемент – релігійної спрямованості. Він зумовлений особливим статусом британських монархів відносно пануючих в країні англіканського та шотландського пресвітеріанського віросповідань (FIDEI DEFENSOR – “Захисник віри”, або у вигляді скорочень типу F D, FID DEF тощо). З одного боку, британський монарх є главою англіканської церкви Великої Британії. Він призначає архієпископів і єпископів, котрі, в свою чергу, присягають короні. З іншого – під час коронації майбутній правитель присягається захищати безпеку шотландської пресвітеріанської церкви.

Особливістю подання титулу є комбінування трьох вищенаведених елементів – по-перше, в різному складі, по-друге – в різній послідовності.

Наприклад: на монетах королеви Вікторії – BRITANNIARVM REGINA FID DEF. Повний варіант: BRITANNIARVM REGINA FIDEI DEFENSOR, тобто “Королева Британських територій, захисниця віри” – 1 соверен 1838–1871 рр., 1 крона 1839, 1844, 1847 рр., 1/2 крони 1839–1892 рр. та ін. Маємо послідовність: 2–1–3.

CAROLVS II D G M B F & H REX. Повний варіант: CAROLVS II DEI GRATIA MAGNVS BRITANNIAE FRANCIAE & HIBERNIAE REX, тобто “Карл II, з Божої милості король Великої Британії, Франції та Ірландії” – на срібних монетах від 1 пенні до 4 пенсів без дати Карла II, котрий у свій час претендував на французьку корону. Послідовність: 2–1.

EDWARDVS VII DEI GRA BRITT OMN REX FID DEF IND IMP. Повний варіант: EDWARDVS VII DEI GRATIA BRITANNIARVM OMNIVM REX FIDEI DEFENSOR INDIAE IMPERATOR, тобто “Едуард VII, з Божої милості усіх Британських територій король, захисник віри, імператор Індії” – 1/2 пенні, 1 пенні, 1 фартинг, 6 пенсів, 1 крона, 5 фунтів 1901–1910 рр. тощо. Послідовність: 2–1–3–2–1.

У найпростіших випадках легенда містить ім'я правлячої особи (осіб) і назву метрополії. Наприклад, монета 1/2 пенні 1694 року Вільгельма та Марії має легенду GVLIELMVS ET MARIA (аверс)/ BRITANNIA (реверс). З іншого боку, деяким емісіям притаманні нехарактерні для більшості англійських номіналів написи. Титул BR ET L D або BRVN ET L DVX (BRUNSVICIENSIS ET LUNEBURGENSIS DUX, тобто “Герцог Брунсвіка та Люнебурга”), зустрічаємо лише на золотих і срібних монетах королів Георга I (1714–1727), Георга II (1727–1760) та Георга III (емісії до 1816 р.). Ці ж випуски мають у складі легенди слово ET та аббревіатури: S R I A T ET E або S R I A TH ET EL, що є скороченням посади та титулу SACRI ROMANI IMPERII ARCHI THESAURIUS ET ELECTOR (“Старший скарбничий і курфюрст Священної Римської Імперії”). Причому останній варіант спостерігається виключно на монетах Георга I.

4. Девіз країни, різноманітні написи, що декларують той чи інший аспект правління монарха, окремих епізодів життя країни тощо.

Девіз Великої Британії DIEU ET MON DROIT (фр. “Бог і моє право”) розміщений на монетах із зображенням герба країни (напр., 1 фунт 1983, 1993 рр.). Релігійну спрямованість мають також написи типу: CHRISTO AUSPICE REGNO (“Я правлю з благословення Христа” – на емісіях Карла II, без дати); DIRIGIT DEUS GRESSUS MEOS (“Бог охороняє мої кроки” – 5 фунтів 1839 р.); TUEATUR UNITA DEUS (“Дозволь гвардії Бога об'єднати їх” – 1 крона 1847 р.). Зпоміж інших можна назвати: FLORENT CONCORDIA REGNA (“Королівства розквітають у злагоді” – монети Карла II); NEMO ME IMPUNE LACESSIT (“Ніхто не зачепить мене безкарно” – 1 фунт 1984, 1989, 1994 рр.); STANDING ON THE SHOULDERS OF GIANTS (“Ті, хто стоїть на плечах гігантів” – біметалеві 2 фунти 1997 та деяких інших років); RUGBY WORLD CUP 1999 (“Чемпіонат світу з регбі 1999 року” – 2 фунти 1999 р.) королеви Єлизавети II тощо.

У XVIII ст. поява деяких написів пов'язана з важливими, проте не завжди приємними подіями в житті монархії, пропагує певні економічні або військові успіхи. Так, у період з 1729 по 1739 рр. Англія емітувала монети вартістю в 1/2 гінеї та 1 гінею з маркуванням E. I. C. (East Indian Company – “Ост-Індська компанія”), що карбувалися з гвінейського золота, яке завозила до країни Ост-Індська компанія.

Інша аббревіатура – SSC (South Sea Company – “Південна Морська компанія”) присутня на реверсах срібних монет номіналом 6 пенсів, 1 шилінг, 1/2 крони, 1 крона. Аббревіатура нагадує про фінансову аферу Південної Морської компанії, що в 1717–1721 рр. активно торгувала на фінансовому ринку країни “дугими” акціями. Після гучного скандалу, безпосередньо причетними до якого виявилися канцлер британського казначейства та його заступник, керівник Королівського монетного двору сер Ньютон, котрий і сам потерпів від шахраїв, наказав у 1723 році зробити на монетах напис SSC – на науку нації та для нагадування про аферу.

Поява написів на монетах першої половини XVIII ст. VIGO (Віго) та LIMA (Ліма) пропагує перемоги англійського флоту над іспанцями. Внаслідок останніх британська казна поповнилася значною кількістю

трофейного золота та срібла, з яких і карбувалися відповідні монети. Перша перемога була отримана в 1702 році у гавані м. Віго (провінція Галісія), де англійці захопили американський вантаж, що його доставили до Іспанії галеони. Друга – з трофеїв, захоплених в Лімі та акваторії Тихого океану в 1741–1745 рр. [2].

5. Номінал монети.

Стародавні англійські гроші не мають позначення вартості взагалі. Головними показниками, що визначали купівлеспроможність і вартість, були метал, з якого карбувалася та чи інша монета, а також її вага. На емісіях нового та новітнього часу позначення вартості також може бути відсутнім, причому до початку ХХ ст. це явище головним чином спостерігається на монетах великих номіналів.

Так, вартість не позначена на мідному фартингу (1/4 пенні) та мідному півпенні 1717–1724 рр., срібних шестипенсовику 1717–1726 рр., 1 шилінгу 1715–1727 рр., 1/2 крони 1715–1726 рр., 1 кроні 1716–1726 рр. Георга I; фартингу 1730–1754 рр., 1/2 пенні 1729–1754 рр., 1 пенні 1729–1760 рр., 6 пенсах, 1 шилінгу, 1/2 крони, 1 кроні, золотий 1/2 гінеї короля Георга II; 1 кроні 1818 р. Георга III; численних півкрановиках, кронах Вікторії, півкрановиках короля Георга V (1910–1936) тощо.

Досить рідкісний випадок – відсутність номіналу на одній із найдрібніших англійських монет у 1/3 фартинга, що карбувалися для Мальти в 1844 р. Її поява пов'язана з тим фактом, що на Мальті монети метрополії функціонували паралельно з місцевою валютою – грано. Грано обмінювали на пенні за стабільним курсом – 1 грано : 1/12 пенні, тобто 1/3 фартинга. Мідна монета в 1/3 фартинга й була покликана полегшити такий обмін [4].

Загалом номінал англійських монет подається кількома способами. По-перше, одним словом: FARTHING (напр., монети Георга VI, 1936–1952). По-друге, сполученням слів: SIX PENCE, ONE SHILLING, TWO SHILLINGS, ONE FLORIN (монети Едуарда VII) або навіть ONE TENTH OF A POUND (срібні флорини 1848–1849, 1851–1887 рр. королеви Вікторії), HALF CROWN (монети Георга V), SHILLING (монети Георга VI для Південної Африки), ONE POUND (монети Єлизавети II) та ін.

По-третє, виключно цифрами – арабськими чи латинськими. Найбагатшим на номінали латинню було XVII ст. Наприклад, цифрою „VI” позначений номінал монети в 6 пенсів 1603 р. Якова I (1603–1625); “XII” – 1 шилінг без дати, “X” – 1/2 юніта 1643 р., “XX” – юніт без дати Карла I (1625–1649); “III” – 3 пенси 1685–1688 рр. Якова II (1685–1689); цифрою “XII” – 1 шилінг без дати короля Карла II. Номінал срібних пенні Георга II вказаний латинською цифрою “I”, монет у 2 пенси – цифрою “2”, 3 пенси – “3”, 4 пенси – “4”.

По-четверте, комбінованим способом – за допомогою цифр і скорочень або цифр і слів: 1/4 D., 3 D. (відповідно на фартингах та трипенсовиках Георга VI для Південної Африки); 1S, 2S, 2½S, 5S (на шилінгових монетах Георга VI для Південної Африки); 1/2 NEW PENNY, FIVE PENCE 5, TWENTY PENCE 20, 10 NEW PENCE, FIFTY PENCE 50 (на монетах Єлизавети II).

6. Ініціали монетних майстрів (граверів).

Компонент може бути представлений однією та більше літерами, що скорочують імена майстрів, а також повними формами власних імен. Наприклад: G (George Kruger Gray) на монетах номіналом 3 пенси 1927–1936 рр.; MG (Mary Gillik) – монети 1953–1970 рр.; RDM (Ralph David Maklauf) – монети 1984–1997 рр.; EF CT (E. Fuller & C. Thomas) – 6 пенсів, 2 шилінги та 1/2 крони 1953–1970 рр.; PISTRUCCI (Benedetto Pis-trucci) – на монетах Георга III 1816–1820-х рр.; W. WYON R.A. (William Wyon Royal Academician) – 5 фунтів королеви Вікторії 1839 р. – Вільям Вайон як член Королівської Академії мистецтв вважав за потрібне відзначити цей факт на монеті. (Пор., наприклад, із середньовічними “золотими пенні” короля Генріха III (1216–1272), на реверсах яких міститься легенда WILLEM ON LVNDE. Вона повідомляє ім'я автора штемпелів Віллема та вказує на Лондон як місце емісії [1, с. 130].

У 1997 році англійський скульптор Ієн Ренк-Бродлі виграв конкурс Королівського монетного двору Великої Британії на створення нового портрету Єлизавети II для монет країни. Ініціали скульптора IRB – вони розташовані під портретом королеви – зустрічаються на британських випусках, починаючи з 1998 року.

7. Рік емісії. Зазвичай рік випуску подається арабськими цифрами. Одне з небагатьох виключень – вікторіанський золотий 1839 р. номіналом 5 фунтів з датою – MDCCCXXXIX, а також крони 1847 та 1853 рр. – ANNO DOM MDCCCXLVII, тобто ANNO DOMINI 1847 (“Зроблено в 1847 році”). Елемент ANNO DOMINI зустрічається у вигляді скорочення A D (6 пенсів 1927–1936 рр. Георга V). Дати може передувати лише ANNO – “Зроблено в ...” (монети Георга IV, 1820–1830; Вільгельма IV, 1830–1837); або AN REG (часто зустрічається повний варіант ANNO REGNI) – “У ... рік правління правлячого монарха”, як це маємо на 5 гінеях і 5 фунтах, емітованих до 1839 р., кронах, емітованих до 1937 р. та деяких інших англійських номіналах [3; 7].

На переважній більшості емісій Великої Британії XVII–XX ст. легенда несе значне семантичне навантаження, є багатоаспектною та інформативно насиченою. Це обумовлено не лише специфікою оформлення такого важливого платіжного засобу як монета, вимогами британської традиції щодо оформлення металевих грошей, але й конкретними особливостями існування британської монархії в кожний період її історії.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беляков А.С. Нумизматика / А.С. Беляков // Введение в специальные исторические дисциплины. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – С. 81–146.
2. Просветов И. Особые случаи. – URL: <http://www.numizmat.net/articles/detail.php?ID=7059>.
3. Сводная таблица монет Англии 1714–2003 гг. – URL: <http://www.Numizmat.net/catalogue>.
4. Уздеников В. В. Монеты России. 1700–1917 / В.В. Уздеников – М. : ДатаСтром, 1992. – 678 с.
5. Фартинг. Краткая история. – URL: <http://www.Numizmat.Net/articles/detail.php?ID=1689>.
6. Catálogo Monedas y Billetes Españoles / [ed. Hnos Guerra]. – Zaragoza : INO Reproducciones, 2008. – 325 p.
7. Chester L. Krause. Standard Catalogue of World Coins: 17th Century, 1601–1700 (3rd Edition). – Krause Publications, 2003. – P. 731–760.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Belyakov A.S. Numismatics / A.S. Belyakov // Introduction in Special Historical Subjects. – M. : Izdatel'stvo MGU, 1990. – P.81–146.
2. Prosvetov I. Special cases URL: <http://www.numizmat.net/articles/detail.php?ID=7059>.
3. Summary table of English coins of 1714-2003 URL: <http://www.Numizmat.net/cataloge>.
4. Uzdenikov V.V. Coins of Russia. 1700-1917 / V.V. Uzdenikov – M. : DataStrom, 1992. – 678 p.
5. Farting. Short History URL: <http://www.Numizmat.Net/articles/detail.php?ID=1689>

Tyminska I.M. Legends on British coins of XVII–XX centuries: translation, semantics, classification

Abstract. The essay deals with the legends on the British coins of XVII–XX centuries including the classification of their components. In most cases emissions have multiple-aspect semantically informative legends. Their components can be classified as following: 1) king's or queen's name; 2) the indication, that a monarch rules by the grace of God; 3) ruler's title; 4) state's motto as well as legends indicating different aspect of monarch's reign, country's life etc.; 5) coin denominations; 6) initials of coin masters (engravers); 7) date of emission. It has been determined the common languages used for legends were Latin, English, French.

Keywords: *British coins, legend, denomination, semantics, classification, emission*

Тыминская И.Н. Легенды на монетах Великобритании XVII–XX вв.: перевод, семантика, классификация

Аннотация. Исследование посвящено анализу легенд на монетах Великобритании XVII–XX вв., а также классификации их компонентов. Подавляющее большинство эмиссий имеют многоаспектные, семантически насыщенные легенды. Их компоненты классифицированы следующим образом: 1) имя короля или/и королевы; 2) указание на то, что монарх правит Божией милостью; 3) титул правителя; 4) девиз государства, а также надписи, декларирующие различные аспекты правления монарха, жизни страны и т.д.; 5) номинал монеты; 6) инициалы монетных мастеров (гравёров); 7) год выпуска. Установлено также, что для эмиссий данного периода характерно использование латинского, английского, французского языков.

Ключевые слова: *монеты Великобритании, легенда, номинал, семантика, классификация, эмиссия*